

Отримано: 29.05.2019 р.

Прорецензовано: 12.06.2019 р.

Прийнято до друку: 10.07.2019 р.

e-mail: oleg_dyachok@ua.fm

DOI: 10.25264/2409-6806-2019-28-81-87

Дячок О. Хроніка аlessandro гваньїні в дослідженнях проф. М. П. Ковальського та в сучасній польській гуманітаристиці. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Історичні науки»*. Острог, 2019. Вип. 28. С. 81–87.

УДК 930(438+477)

Олег Дячок

ХРОНІКА АЛЕССАНДРО ГВАНЬЇНІ В ДОСЛІДЖЕННЯХ ПРОФ. М. П. КОВАЛЬСЬКОГО ТА В СУЧАСНІЙ ПОЛЬСЬКІЙ ГУМАНІТАРИСТИЦІ

У статті проаналізовано внесок, здійснений професором Миколою Павловичем Ковальським, у дослідження популярного у багатьох країнах Європи кінця XVI – XVIII ст. історико-географічного опису Алессандро Гваньїні, італійця на службі у польському війську. Дослідник передусім аналізував його як джерело з історії України XVI ст., відзначивши, що польськомовний варіант 1611 року видання мав суттєві доповнення порівняно з першим латиномовним виданням 1578 року. У сучасній польській філологічній та історичній науці побачили світ ґрунтовні дослідження, пов'язані з вирішенням питання про авторство латиномовного видання та внесок М. Пашковського у його переклад польською мовою й доповнення деякими матеріалами.

Ключові слова: Алессандро Гваньїні, Хроніка Європейської Сарматії, Микола Павлович Ковальський, сучасна польська гуманітаристика

Oleh Diachok

CHRONICLES BY ALESSANDRO GUAGNINI IN M. P. KOVALSKYI'S RESEARCH AND IN CONTEMPORARY POLISH HUMANITIES

The article analyses the contribution made by Professor Mykola Pavlovych Kovalkyi to studying a historical and geographical narrative by Alessandro Guagnini, an Italian who did military service in Poland. The chronicle was popular in many countries of Western Europe in the late XVIth – XVIIIth centuries. The researcher investigated this work, first of all, as a source of Ukraine's XVIth century history, pointing out that the 1611 edition in Polish was substantially supplemented compared to the first Latin edition of 1578. The scientist also characterized historiography of narrative's research, including the issues of authorship, chronicler's biography features, Chronicle's source base and its impact on Ukrainian chronicle writing, handwritten translations of different editions to Russian and Ukrainian made in the late XVIth – XVIIIth centuries. M. P. Kovalkyi's publications were used by his students as a basis for more detailed studies on A. Guagnini's Chronicle (O. O. Dyachok) and its 1611 edition's commented translation to Ukrainian (Yu. A. Mycyk).

A. Guagnini's Chronicle was not attracting interest of Polish humanitarian scientists for a long time. Researchers were only addressing the issue of 1578 edition's authorship from time to time. This issue has been ardently argued about since «Sarmatiae Europae decriptio» was first introduced. However, the situation has remarkably changed over the last decade. Michał Kuran considers the Polish «Kronika Sarmacyey Europejskiej» (1611) a collection of historical and geographical data, aimed at popularizing Sarmatian myth. The researcher argues, that it was Marcin Paszkowski who translated the text from Latin to Polish and supplemented it with new fragments. In Wanda Decyk-Zięba's opinion, it was M. Paszkowski who introduced words from East European languages to the Polish text. Zbysław Wojtkowiak concluded that «Sarmatiae Europae decriptio» was finished between May, 28 and June, 21 1574, and was dedicated to electing Henri de Valois as a Polish monarch. He considers the chronicle is a common work of Maciej Strykowski and Alessandro Guagnini, and perhaps somebody else. Wojciech Paszyński was studying Guagnini's Chronicle in the context of Sarmatian theory.

Keywords: Alessandro Guagnini, European Sarmatia Chronicles, Mykola Pavlovych Kovalkyi, contemporary Polish humanities.

Історико-географічний опис італійця Алессандро Гваньїні тривалий час був досить популярним у читачів різних країн Європи. Так само він привертав і привертає нині увагу дослідників. Однак у часі

інтерес до цього твору у науковців різних країн не співпадає. В українській історіографії значним поштовхом до студіювання Хроніки А. Гваньїні були публікації видатного джерелознавця Миколи Павловича Ковальського. А в останнє десятиліття ґрунтовні монографії й статті істориків та філологів, присвячені цій пам'ятці, побачили світ у Польщі. Однак у вітчизняній історіографії вони ще не аналізувалися. Таким чином, дана публікація, з одного боку, найповніше розкриває внесок М. П. Ковальського у дослідження Хроніки А. Гваньїні, а з іншого, – є першою спробою узагальнення здобутків сучасної польської гуманітаристики в її студіюванні.

Історико-географічний твір італійця на службі у польському війську Алессандро Гваньїні [див.: 11], опублікований під титулом «Sarmatiae Europaeae descriptio» («Опис Європейської Сарматії») у Кракові 1578 р., швидко набув популярності у європейських країнах і впродовж дванадцяти наступних років був перевиданий як латиною, так і в перекладі чеською мовою, фрагменти з нього були включені до історичних збірників. На сході Європи значного поширення набув суттєво доповнений і перероблений польськомовний варіант «Kronika Sarmacyeu Europejskiey» («Хроніка Європейської Сарматії»), що побачив світ у 1611 р. також у Кракові [7]. З останнього до нашого часу дійшли рукописні переклади як усього твору, так і окремих його фрагментів [5].

Зародження наукового інтересу до Хроніки Гваньїні можна віднести до останньої третини XVIII ст. Однак у різний час він був неоднаковий, а в окремі десятиліття навіть схибив нанівець. Зокрема, зменшення зацікавлення твором спостерігалось у 1920-ті роки. А у період сталінської диктатури й до початку 1960-х років радянські дослідники взагалі не зверталися до нього, що можна пояснити негативним зображенням тиранії московського царя Івана Грозного на сторінках Хроніки [8; 28].

Перші публікації, автори яких почали відходити від такої однобічної оцінки, з'явилися у 1963 р., а далі інтерес до книги італійця зростає як серед істориків, так і серед філологів.

Цікаво, що практично одночасно, у 1971–1972 рр., у різних країнах побачили світ кілька статей, присвячених твору А. Гваньїні. Серед них і дослідження Миколи Павловича Ковальського, який звернувся до Хроніки як до джерела з історії України. Спочатку (1971) її було розглянуто серед записок одинадцяти авторів другої половини XVI ст. вчений відзначив, що твори італійця «становлять інтерес як пам'ятки польсько-шляхетської історіографії, так і важливі історичні джерела». Він навів короткі відомості про життя А. Гваньїні, видання Хроніки, її джерела. Автор статті звернув увагу на опис Києва, Черкас, Канева, а також бойових якостей запорозьких козаків, відзначив використання даного твору як історичного джерела письменниками і хроністами [13]. 1972 р. вийшла уже велика стаття, в якій Хроніка розглядалася як джерело з історії й географії України XVI ст. Відомості про життя А. Гваньїні та різні видання його твору тут подані значно ширше, ніж в попередній праці. Вміщено історіографічний огляд, а також звернуто увагу на проблему авторства. Відзначивши найбільшу доцільність користуватися краківським виданням 1611 р., М. П. Ковальський дав характеристику книг Хроніки, особливо виділивши третю, присвячену історії та географії Руської землі, тобто України і частини Білорусі¹. Він проаналізував повідомлення про українські землі та міста, про запорозьке козацтво, розглянув джерельну основу «Хроніки Європейської Сарматії» та її вплив на українську історіографію [14]. Про деякі запозичення італійцем з «Хроніки про дві Сарматії» М. Меховського згадується в статті М. П. Ковальського про «Космографію» Андре Теве (1973). Заперечення викликає те, що мовою рукописного перекладу з бібліотеки Харківського університету названа російська [20, с. 174, 178], тоді як насправді, це єдиний переклад українською мовою. Ця помилка була виправлена автором у наступних роботах. У третьому і четвертому випусках «Источниковедения истории Украины XVI – первой половины XVII века» (1978) дослідник спинився на виданнях праці Гваньїні та фрагментів з неї. М. П. Ковальський звернувся до рукописних перекладів цього твору. Він дав характеристику повідомлень про Україну XVI ст. в чотирьох російських перекладах (із п'яти), що зберігаються в сучасній Російській національній бібліотеці, і проаналізував український переклад XVIII ст. з фондів Центральної наукової бібліотеки Харківського університету [18, с. 73, 75, 76, 90; 19, с. 81–84]. Висновки, до яких дійшов М. П. Ковальський, знайшли відображення в методичних вказівках до спецкурсу (1980), у книзі, присвяченій структурі джерельної бази соціально-економічної історії України XVI – першої половини XVII ст. (1982, тут враховано й висновки, що містяться в роботах Ю. А. Мицика та Ю. П. Князькова), і його докторській дисертації [24, с. 18, 36, 37, 38; 17, с. 51, 52, 56-57, 68; 15, с. 80, 144; 16, с. 20].

¹ Європейські хроністи та історики Руссю називали лише Руське воєводство Речі Посполитої, що включало територію Східної Галичини. А. Гваньїні розширив географічні межі терміну. Московську державу іменували Московією.

М. П. Ковальський також є автором статті про А. Гваньїні в другому томі «Української радянської енциклопедії» (1978). Тут виправлено частину помилок, допущених в «Радянській енциклопедії історії України» [2], подано нову інформацію: вказано роки двох видань твору (1578, 1611), зазначено, що 1584 р. була видана коротка хроніка Польщі, але збірник, де вона вміщена, не названо. Проте одна суттєва помилка характерна і для цієї статті: що у творах Гваньїні подано відомості про боротьбу народних мас України проти польсько-шляхетського гніту [22], хоча автор досить добре знав тексти різних видань твору. Можливо, це наслідок редакторської правки, спричиненої політичною доцільністю.

Стаття про А. Гваньїні 1972 р. дістала схвальну оцінку в рецензії на збірник, в якому вона вміщена. Хоча слід відзначити не досить високий рівень самої рецензії. Наприклад, її автор А. Бойчук (Барабой) писав, що М. П. Ковальський “мимохідь значно ослабив версії буржуазної історіографії про сплагіювання Гваньїні хроніки Стрийковського” [1]. Не ясно, чому “мимохідь”, якщо проблема авторства в історіографії та власні міркування з цього питання займають дві сторінки статті. Не зрозуміло також, чому його вирішення на користь Стрийковського оголошено притаманним буржуазній історичній науці, тим більше, що такої самої думки дотримувалися й радянські дослідники І. М. Голенищев-Кутузов [4, с. 315] та О. І. Рогов [26, с. 24–25, 159, 239–241, 260, 264, 271, 281].

У статті «Украинские летописи», опублікованій 1985 р. в журналі «Вопросы истории», М. П. Ковальський та Ю. А. Мицик серед джерел, якими користувалися вітчизняні літописці, назвали і твір А. Гваньїні [21, с. 82]. Звичайно, у подібній публікації неможливо було детально зупинитися на питаннях впливів та запозичень.

М. П. Ковальський пропонував студентам, які спеціалізувалися на кафедрі історіографії та джерелознавства Дніпропетровського державного університету, котру він очолював упродовж 1978–1994 рр. [23, с. 71], написати дипломну роботу про твір Гваньїні. Урешті на це погодився автор даної статті. Потім з’явилися публікації, у 1992 р. була захищена кандидатська дисертація [6]. Безперечно, неможливо обійти увагою і низку публікацій проф. Ю. А. Мицика, одного з перших учнів М. П. Ковальського, які завершилися виданням українського перекладу («Хроніки Європейської Сарматії» у 2007 р. [3].

Натомість у Польщі впродовж кількох десятиліть другої половини ХХ – початку ХХІ ст. Хроніка Гваньїні не ставала предметом спеціального дослідження, а згадувалася лише в узагальнюючих працях або у студіях, присвячених іншим авторам, що, передусім, було пов’язано із суперечкою щодо авторства «*Sarmatiae Europaeae descriptio*», розпочатою зразу ж після публікації твору [див.: 14, с. 116–117; 9].

Ситуація у польській гуманітаристиці (історичній та філологічній науках) суттєво змінилася у 2010-х роках.

Міхал Куран здійснив аналіз польськомовної «Хроніки Європейської Сарматії» як збірки історичних та географічних відомостей (структура, зміст, джерела, мотиви замовлення перекладу з латини). Він наголосив, що появу твору та його перекладу слід розглядати, перш за все, у прагненні популяризації сарматського міфу², який і був покладений в основу його концепції. Переклад мав популяризувати історію Польщі та сусідніх країн, з якими вона тісно контактувала, у середовищі верств, що не володіли латиною на достатньому рівні. М. Куран висловив також оригінальну думку, що польськомовне видання могло слугувати підручником для купців і солдат. Він звернув увагу, що структура десяти книг, на яке поділяється польськомовне видання, не є однаковою для всіх і залежить від доступності інформації та мети, що ставив перед собою автор, описуючи історію, географію та звичаї тієї чи іншої країни. У статті М. Куран аналізує особливості окремих книг видання 1611 р., щоправда, книгу третю, присвячену Русі, він обійшов увагою. Коротко сказано про використані автором джерела [30].

Суперечкам про авторство «*Sarmatiae Europaeae descriptio*» і внеску Мартина Пашковського у переклад цього твору польською мовою присвячено статтю цього ж дослідника, яка невдовзі у вигляді структурної частини увійшла до його монографії [33; 31, с. 125–133]. Зокрема, М. Куран розглянув історіографію питання про авторство латиномовного видання, навівши критичні зауваження щодо окремих тверджень, а також виокремивши підхід Ф. М. Собещанського, що ґрунтувався на ретельному порівнянні текстів «*Sarmatiae Europaeae descriptio*» і «*Kronika Sarmacyey Europskiey*», які вважав

² Про сарматську теорію див.: [36; 12, с. 134–144; 10; 34].

різними творами, а також праць М. Стрийковського. Однак Ф. М. Собещанський сумнівався, що перекладачем з латини на польську мову був М. Пашковський. М. Куран звернувся також до публікацій З. Войтковяка (пізніше його точка зору була викладена в монографії, про яку мова нижче). Дослідник акцентував увагу на існуванні примірників польськомовного видання Хроніки А. Гваньїні з двома варіантами титульного аркушу. Саме у другому, пізнішому, за наполяганням італійця зазначений перекладач, що на думку М. Курана, свідчить про значення М. Пашковського у підготовці цього видання. Урешті, науковець відзначив, що з певністю можна говорити про те, що М. Пашковському належать місця, відзначені ініціалами «М. Р.» (шість геральдичних стематів), вірш про взяття Смоленська, переклад фрагментів з Овідія та епіграм з «*Vitae regum Polonorum*» Клеменса Яніцького (Janicjusza). Підводячи підсумок, М. Куран наголосив, що «*Kronika Sarmacyeu Europejskiey*» має компілятивний характер. Деякі джерела запозичень автор і перекладач зазначили, інші – ні, що було звичайною практикою для укладачів збірників рубежа XVI–XVII ст. Рецензія на монографію М. Курана росіянина І. Прохоренкова, по суті, є коротким викладом її положень [25].

Що стосується дискусії про авторство «*Sarmatiae Europaeae descriptio*», яка почалася відразу після виходу цього твору у світ, то вона є окремим питанням в історіографії. І тут, безперечно, слід відзначити новаторську монографію «Алессандро Гваньїні і Мачей Стрийковський – два автори одного твору» Збислава Войтковяка. Звичайно, автор не міг обійти увагою досить велику історіографію питання про авторство латиномовного видання. На підставі ґрунтовного джерелознавчого аналізу він дійшов висновку, що написання «*Sarmatiae Europaeae descriptio*» завершено між 28 травня і 21 червня 1574 р. Твір був виконаний до виборів Генріха Валуа на королівський престол за ініціативою когось з литовських можновладців. М. Стрийковському, який не виконав усіх побажань і не міг дати собі раду з тим завданням, надали у допомогу А. Гваньїні³. На користь цього промовляє віднайдений у паризькій бібліотеці примірник з присвятою Генрихові Валуа. Тобто, вперше твір було видано 1574 р., а видання 1578 р. з присвятою Стефанові Баторію є варіантом, що відрізняється лише аркушем з присвятою. Таким чином «*Sarmatiae Europaeae descriptio*» є наслідком співпраці М. Стрийковського та А. Гваньїні, а можливо і ще когось. Але, не зважаючи на співпрацю вказаних осіб, книга була опублікована за авторством А. Гваньїні. Пізніше М. Стрийковський користувався її текстом, готуючи свою Хроніку, видану у 1582 р. [37, с. 245–254, 258–260]. Слід підкреслити, що подібна точка зору на авторство цього твору була висловлена саме З. Войтковяком. Крім того, автор розглянув бібліографію видань М. Стрийковського та А. Гваньїні, історіографію проблеми авторства «*Sarmatiae Europaeae descriptio*», біографію А. Гваньїні, звернувши увагу на окремі поширені положення, що походять від тверджень самого хроніста, хоча в різних виданнях вони дещо відрізняються. З. Войтковяк здійснив детальний аналіз зображень, вміщених у латиномовному виданні, зокрема, запозичень з і інших видань [37]. Скрупульозний аналіз, здійснений З. Войтковяком, відзначений у рецензії Аркадіуша Стасяка [35].

Ванда Децик-Земба проаналізувала запозичення з східнослов'янських (зокрема, російської) мов у «Хроніці Великого князівства Московського», сьомій книзі з десяти, на які розділено польськомовне видання. Автор з'ясувала, були запозичені слова і вирази у латиномовному виданні чи внесені до перекладу польською мовою. Таким чином було встановлено, що всього запозичено 67 слів, 13 з яких були в «*Sarmatiae Europaeae descriptio*». В. Децик-Земба виділила 13 груп запозичень, пов'язаних з різними сферами. На її думку, М. Пашковський, який добре знав відмінності польської та східнослов'янських мов, свідомо ввів у текст «рутенізми й русицизми», аби показати місцевий колорит. Дослідниця також відзначила, що твір А. Гваньїні мав суттєвий вплив на формування суспільної свідомості поляків [27].

Ще в одній статті Міхал Куран розглянув образ Татарії (*Tatarszczyzny*) у двох творах: «*Kronika Sarmacyeu Europejskiey*» А. Гваньїні та «*Dzieje tureckie*» М. Пашковського, особливо джерела, якими користувалися обидва автори [32]. Він звернув увагу на те, що М. Пашковський механічно доповнив переклад з латини, що став восьмою книгою у польськомовному виданні Хроніки А. Гваньїні, не зауваживши на повторення. Найвірогіднішою причиною цього, на думку вченого, є те, що спочатку був здійснений переклад, а потім до нього вносилися доповнення. Хоча М. Куран не відкидає й того, що А. Гваньїні не хотів змінювати структуру, притаманну латиномовному виданню. Науко-

³ Варто зауважити, що під час збору різноманітної інформації для Генріха Валуа, обраного на польський престол, саме А. Гваньїні було доручено виконати мапи литовсько-московського порубіжжя, театру війни, яку Річ Посполита сподівалася успішно завершити за нового короля [29, с. 122].

вещь відзначив, що інформація про татар, вміщена у трьох розділах книги М. Пашковського «Dzieje tureckie», яка була опублікована 1615 р., є віршованою істотно скороченою версією восьмої книги польськомовної Хроніки А. Гваньїні. Проте її структура зазнала певних змін, зроблені інші акценти. Для обох творів характерні цитати з Овідія, але у книзі А. Гваньїні вони наводяться у перекладі М. Пашковського на польську мову, а у своїй книзі останній навів їх в оригіналі – латиною.

Багатьом дослідникам добре відома монографія «Sarmacja» Тадеуша Улевича [36], яка вже давно стала класикою. І нещодавно в тому ж Ягеллонському університеті побачила світ книга Войцеха Пашинського про сарматську теорію в історіографії. У ній він, зокрема, розглянув Хроніку А. Гваньїні в контексті сарматської теорії, зауваживши вплив на неї праць особливо Кромера, а також Бельського і Стрийковського. Термін же «Сарматія» А. Гваньїні вживав як у географічному (античному), так і в політичному та генеалогічно-племінному сенсі [34, с. 133–135].

Підводячи підсумок слід відзначити, що саме праці Миколи Павловича Ковальського стали основою для подальших студій Хроніки Алессандро Гваньїні українськими істориками, що, зокрема, вилось у захист кандидатської дисертації та видання коментованого перекладу польськомовного видання українською мовою, здійснені його учнями. У сучасній польській філологічній та історичній науці побачили світ ґрунтовні дослідження, пов'язані з вирішенням питання про авторство латиномовного видання та внесок М. Пашковського у його переклад польською мовою й доповнення деякими матеріалами.

Насамкінець хочу подякувати професору Марії-Барбарі Топольській, яка звернула мою увагу на монографію З. Войтковяка, і професору Міхалу Курану, який на моє прохання надав частину проаналізованих у цій статті публікацій.

Список використаних джерел і літератури:

1. Бойчук А. Рецензія на: Некоторые проблемы отечественной историографии и источниковедения. Днепропетровск, 1972. *Архіви України*. Київ, 1973. № 3. С. 88.
2. Гваньїні. *Радянська енциклопедія історії України*. Київ, 1969. Т. 1. С. 406.
3. Гваньїні Олександр. Хроніка європейської Сарматії. Упорядкування та переклад з польської о. Юрія Мичика. Київ, 2007. 1006 с.
4. Голенищев-Кутузов И. Н. Итальянское Возрождение и славянские литературы XV–XVII веков. Москва, 1963. 415 с.
5. Дячок О. А. Анализ рукописных переводов «Хроники Европейской Сарматии» на русский и украинский языки. *Исследования по археографии и источниковедению отечественной истории XVI–XX вв.: Межвуз. сб. науч. тр.* Днепропетровск, 1990. С. 19–31.
6. Дячок О. О. «Хроніка Європейської Сарматії» Алессандро Гваньїні як джерело з історії України XV–XVI ст. Дис... канд. іст. наук. Дніпропетровськ, 1992. 313 с.
7. Дячок О. О. Археографія видань твору А. Гваньїні та фрагментів з нього. *Дніпропетровський історико-археографічний збірник*. Дніпропетровськ, 2001. Вип. 2. С. 302–316.
8. Дячок О. О. Історіографія творчості Олександра Гваньїні. *Проблеми історіографії та джерелознавства історії України: Міжвуз. зб. наук. праць*. Дніпропетровськ, 1991. С. 27–33.
9. Дячок О. О. Проблема авторства «Опису Європейської Сарматії» в історіографії. *Осягнення історії: Збірник наук. праць на пошану проф. Миколи Павловича Ковальського з нагоди 70-річчя*. Острог; Нью-Йорк, 1999. С. 251–262.
10. Дячок О. О. Сарматська теорія у польських та українських історичних творах (історіографічний аспект). *Східний світ*. 2012. № 1. С. 70–75.
11. Дячок О. О. Хроніст Алессандро Гваньїні. *Український археографічний щорічник*. Київ; Нью-Йорк, 2004. Вип. 8–9. С. 299–321.
12. Ісиченко Ю. А. Києво-Печерський Патерик у літературному процесі кінця XVI – початку XVIII ст. на Україні. Київ, 1990. 180 с.⁴
13. Ковальский Н. П. Записки современников как источник по истории Украины второй половины XVI столетия. *Некоторые проблемы социально-экономического развития УССР: Тематический сборник статей профессорско-преподавательского состава кафедры истории СССР и УССР*. Днепропетровск, 1971. Вип. 2. С. 116–146.
14. Ковальский Н. П. Известия по истории и географии Украины XVI века в «Хронике Сарматии Европейской» Алессандро Гваньїні. *Некоторые проблемы отечественной историографии и источниковедения: Сборник научных статей*. Днепропетровск, 1972. С. 107–128.
15. Ковальский Н. П. Источники по истории Украины XVI – первой половины XVII в. Дис... доктора исторических наук. Днепропетровск, 1984. (Рукопись).
16. Ковальский Н. П. Источники по истории Украины XVI – первой половины XVII в. Автореф. дис... доктора исторических наук. Москва, 1984. 35 с.

⁴ Кілька років тому опубліковано друге, розширене видання монографії: Ісиченко І., архієпископ. Києво-Печерський Патерик у літературному процесі кінця XVI – початку XVIII ст. в Україні. Вид. 2-е. Харків, 2015. 248 с.

17. Ковальский Н. П. Источники по социально-экономической истории Украины XVI – первой половины XVII века: Структура источниковой базы: Учебное пособие. Днепропетровск, 1982. 92 с.
18. Ковальский Н. П. Источниковедения истории Украины XVI – первой половины XVII века. Днепропетровск, 1978. Ч. 3 Характеристика публикаций источников на иностранных языках: Учебное пособие. 96 с.
19. Ковальский Н. П. Источниковедения истории Украины XVI – первой половины XVII века. Днепропетровск, 1978. Ч. 4 Обзор основных отечественных собраний архивных источников: Учебное пособие. 110 с.
20. Ковальский Н. П. Сведения об Украине XVI века в «Космографии» Андре Тева (1575 г.). *Некоторые вопросы социально-экономической и политической истории Украинской ССР: Сборник научных статей*. Днепропетровск, 1973 Вып. 4. С. 168–180.
21. Ковальский Н. П., Мыщук Ю. А. Украинские летописи. *Вопросы истории*. Москва, 1985. № 10. С. 81–94.
22. Ковальський М. П. Гваньїні. *Українська радянська енциклопедія*. 2-е видання. Київ, 1978. Т. 2. С. 493.
23. Мельник О. В. Наукова, освітня та громадська діяльність Миколи Ковальського (1929–2006). Дис... канд. іст. наук. Острог, 2017. 305 с.
24. Методические указания и материалы к спецкурсу «Источниковедения истории Украины XVI – первой половины XVII в.». Днепропетровск, 1980. Ч. 1 Историкографический обзор. Составитель Н. П. Ковальский. 52 с.
25. Прохоренков И. А. Загадка соавтора «Хроники европейской Сарматии» Александра Гваньини (по поводу книги Михала Курана «Marcin Paszkowski – poeta okolicznościowy i moralista z pierwszej połowy XVII wieku»). *Studia Slavica et Balcanica Petropolitana*. Санкт-Петербург, 2014. № 1. С. 193–205.
26. Рогов А. И. Русско-польские культурные связи в эпоху Возрождения (Стрыйковский и его Хроника). Москва, 1966. 311 с.
27. Decyk-Zięba W. Przyczynek do dzieł polsko-wschodniosłowiańskich kontaktów językowych (wyrazy ruskie w Kronice W. X. Moskiewskiego Aleksandra Gwagnina, 1611). *Poradnik językowy*. Warszawa, 2013. Nr 3 (702). S. 17–35.
28. Diaczok O. Badania nad życiem i twórczością kronikarza Aleksandra Gwagnina – polska, rosyjska i ukraińska historiografia do połowy XX wieku. *Wschodni rocznik humanistyczny*. Lublin; Radzyń Podlaski, 2012. T. VIII. S. 163–183.
29. Grzybowski S. Henryk Walezy. 2-e wyd. Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk, Łódź, 1985. 242 s.
30. Kuran M. Kronika Aleksandra Gwagnina jako kompendium wiedzy historycznej i geograficznej. *Wschodni rocznik humanistyczny (2010–2011)*. Lublin; Radzyń Podlaski, 2011. T. VII. S. 41–55.
31. Kuran M. Marcin Paszkowski – poeta okolicznościowy i moralista z pierwszej połowy XVII wieku. Łódź, 2012. 664 s.
32. Kuran M. Obraz tatarszczyzny w «Kronice Sarmacji europejskiej» Aleksandra Gwagnina i w «Dziejach tureckich» Marcina Paszkowskiego. *Wschód muzulmański w literaturze polskiej. Idee i obrazy (Studia tatarskie. Seria 5)*. Białystok, 2016. S. 41–65.
33. Kuran M. Spór o autorstwo Sarmatiae Europae descriptio a działalność translatorska Marcina Paszkowskiego. *Acta Universitatis Lodzianis. Folia Litteraria Polonica*. 2011. T. 14. Nr 2. S. 9–23.
34. Paszyński W. Sarmaci i uczeni. Spór o pochodzeniu polaków w historiografii doby staropolskiej. [Kraków], 2016. 280 s.
35. Stasiak A. M. [Recenzja na:] ZBYŚLAW WOJTKOWIAK, Aleksander Gwagnin i Maciej Strykowski dwaj autorzy jednego dzieła, Poznań: Nauka i Innowacje 2015, ss. 343. *Roczniki humanistyczne*. 2016. Vol. 64. Nr. 2. S. 130–132.
36. Ulewicz T. Sarmacja. Studium z problematyki słowiańskiej XV i XVI w. Kraków, 1950. 212 s.⁵
37. Wojtkowiak Z. Aleksander Gwagnin i Maciej Strykowski – dwaj autorzy jednego dzieła. Poznań, 2014. 343 s.

REFERENCES

1. Boichuk A. Retsenziia na: Nekotorye problemy otechestvennoy istoriografii i istochnikovedeniya. Dnepropetrovsk, 1972. *Arkhivy Ukrainy*. Kyiv, 1973. № 3. S. 88.
2. Hvanin. *Radianska entsyklopediia istorii Ukrainy*. Kyiv, 1969. T. 1. S. 406.
3. Hvanini Oleksandr. Khronika yevropeiskoi Sarmatii. Uporiadkuvannya ta pereklad z polskoi o. Yurii Mytsyka. Kyiv : Vyd. dim «Kyievo-Mohylianska akademii», 2007. 1006 s.
4. Golenishchev-Kutuzov I. N. Ital'yanskoe Vozrozhdenie i slavyanskoe literaturnye XV–XVII vekov. Moskva, 1963. 415 s.
5. Dyachok O. A. Analiz rukopisnykh perevodov «Khroniki Evropeyskoy Sarmatii» na russkiy i ukrainskiy yaziki. *Issledovaniya po arkheografii i istochnikovedeniyu otechestvennoy istorii XVI–XX vv.: Mezhevuz. sb. nauch. tr.* Dnepropetrovsk, 1990. S. 19–31.
6. Dyachok O. O. «Khronika Yevropeiskoi Sarmatii» Alessandro Hvanini yak dzherelo z istorii Ukrainy XV–XVI st. Dys. ... kand. ist. nauk. Dnipropetrovsk, 1992. 313 s.
7. Dyachok O. O. Arkheohrafiia vydan tvorcu A. Gvanini ta frahmentiv z noho. *Dnipropetrovskiy istoriko-arkheohrafichnyi zbirnyk*. Dnipropetrovsk : Heneza, 2001. Vyp. 2. S. 302–316.
8. Dyachok O. O. Istoriografia tvorchosti Oleksandra Hvanini. *Problemy istoriografii ta dzhereloznavstva istorii Ukrainy: Mizhevuz. zb. nauk. prats.* Dnipropetrovsk, 1991. S. 27–33.
9. Dyachok O. O. Problema avtorstva «Opysu Yevropeiskoi Sarmatii» v istoriografii. *Osiahnennia istorii: Zbirnyk nauk. prats na poshanu prof. Mykoly Pavlovycha Kovalskoho z nahody 70-richchia*. Ostroh; Niu-York, 1999. S. 251–262.

⁵ Слід відзначити, що ця монографія була перевидана у середині минулого десятиліття: Ulewicz T, Bałuk-Ulewiczowa T. Sarmacja. Studium z problematyki słowiańskiej XV i XVI w. Kraków, 2006. 268 s.

10. Dyachok O. O. Sarmatska teoriia u polskykh ta ukraïnskykh istorychnykh tvorakh (istoriohrafichnyi aspekt). *Skhidnyi svit*. 2012. № 1. S. 70–75.
11. Dyachok O. O. Khronist Alessandro Gvanini. *Ukraïnskyi arkheohrafichnyi shchorichnyk*. Kyiv; Niu-York : Vyd-vo M. P. Kots, 2004. Vyp. 8–9. S. 299–321.
12. Isichenko Yu. A. Kyievo-Pecherskyi Pateryk u literaturnomu protsesi kintsia XVI – pochatku XVIII st. na Ukraïni. Kyiv : Nauk. dumka, 1990. 180 s.
13. Koval'skiy N. P. Zapiski sovremennikov kak istochnik po istorii Ukrainy vtoroy poloviny XVI stoletiya. *Nekotorye problemy sotsial'no-ekonomicheskogo razvitiya USSR: Tematicheskii sbornik statey professorsko-prepodavatel'skogo sostava kafedry istorii SSSR i USSR*. Dnepropetrovsk, 1971. Vyp. 2. S. 116–146.
14. Koval'skiy N. P. Izvestiya po istorii i geografii Ukrainy XVI veka v «Khronike Sarmatii Evropeyskoy» Aleksandra Gvan'ini. *Nekotorye problemy otechestvennoy istoriografii i istochnikovedeniya: Sbornik nauchnykh statey*. Dnepropetrovsk, 1972. S. 107–128.
15. Koval'skiy N. P. Istochniki po istorii Ukrainy XVI – pervoy poloviny XVII v. Dissertatsiya ... doktora istoricheskikh nauk, Dnepropetrovsk, 1984. (Rukopis').
16. Koval'skiy N. P. Istochniki po istorii Ukrainy XVI – pervoy poloviny XVII v. Avtoreferat dissertatsii ... doktora istoricheskikh nauk. Moskva, 1984. 35 s.
17. Koval'skiy N. P. Istochniki po sotsial'no-ekonomicheskoy istorii Ukrainy XVI – pervoy poloviny XVII veka: Struktura istochnikovoy bazy: Uchebnoe posobie. Dnepropetrovsk, 1982. 92 s.
18. Koval'skiy N. P. Istochnikovedeniya istorii Ukrainy XVI – pervoy poloviny XVII veka. Dnepropetrovsk, 1978. Ch. 3 Kharakteristika publikatsiy istochnikov na inostrannykh yazykakh: Uchebnoe posobie. 96 s.
19. Koval'skiy N. P. Istochnikovedeniya istorii Ukrainy XVI – pervoy poloviny XVII veka. Dnepropetrovsk, 1978. Ch. 4 Obzor osnovnykh otechestvennykh sobraniy arkhivnykh istochnikov: Uchebnoe posobie. 110 s.
20. Koval'skiy N. P. Svedeniya ob Ukraine XVI veka v «Kosmografii» Andre Teve (1575 g.). *Nekotorye voprosy sotsial'no-ekonomicheskoy i politicheskoy istorii Ukraïnskoy SSR: Sbornik nauchnykh statey*. Dnepropetrovsk, 1973 Vyp. 4. S. 168–180.
21. Koval'skiy N. P., Mytsyk Yu. A. Ukraïnskie letopisi. *Voprosy istorii*. Moskva, 1985. № 10. S. 81–94.
22. Koval'skiy M. P. Hvanini. *Ukraïnska radianska entsyklopediia*. 2-e vydannia. Kyiv, 1978. T. 2. S. 493.
23. Melnyk O. V. Naukova, osvitianska ta hromadska diialnist Mykoly Koval'skoho (1929–2006). Dys. ... kand. ist. nauk. Ostroh, 2017. 305 s.
24. Metodicheskie ukazaniya i materialy k spetskursu «Istochnikovedeniya istorii Ukrainy XVI – pervoy poloviny XVII v.». Dnepropetrovsk, 1980. Ch. 1 Istoriograficheskii obzor. Sostavitel' N. P. Koval'skiy. 52 s.
25. Prokhorenkov I. A. Zagadka soavtora «Khroniki evropeyskoy Sarmatii» Aleksandra Gvan'ini (po povodu knigi Mikhala Kurana «Marcin Paszkowski – poeta okolicznościowy i moralista z pierwszej połowy XVII wieku»). *Studia Slavica et Balcanica Petropolitana*. Sankt-Peterbur, 2014. № 1. S. 193–205.
26. Rogov A. I. Russko-pol'skie kul'turnye svyazi v epokhu Vozrozhdeniya (Strykovskiy i ego Khronika). Moskva : Nauka, 1966. 311 s.
27. Decyk-Zięba W. Przyczynek do dziejów polsko-wschodniosłowiańskich kontaktów językowych (wyrazy ruskie w Kronice W. X. Moskiewskiego Aleksandra Gwagnina, 1611). *Poradnik językowy*. Warszawa, 2013. Nr 3 (702), S. 17–35.
28. Diaczok O. Badania nad życiem i twórczością kronikarza Aleksandra Gwagnina – polska, rosyjska i ukraińska historiografia do połowy XX wieku. *Wschodni rocznik humanistyczny*. Lublin; Radzyń Podlaski, 2012. T. VIII. S. 163–183.
29. Grzybowski S. Henryk Walezy. 2-e wyd. Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk, Łódź : Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, 1985. 242 s.
30. Kuran M. Kronika Aleksandra Gwagnina jako kompendium wiedzy historycznej i geograficznej. *Wschodni rocznik humanistyczny (2010–2011)*. Lublin; Radzyń Podlaski, 2011. T. VII. S. 41–55.
31. Kuran M. Marcin Paszkowski – poeta okolicznościowy i moralista z pierwszej połowy XVII wieku. Łódź, 2012. 664 s.
32. Kuran M. Obraz tatarszczyzny w «Kronice Sarmacyjej europejskiej» Aleksandra Gwagnina i w «Dziejach tureckich» Marcina Paszkowskiego. *Wschód muzulmański w literaturze polskiej. Idee i obrazy (Studia tatarskie. Seria 5)*. Białystok, 2016. S. 41–65.
33. Kuran M. Spór o autorstwo Sarmatiae Europae descriptio a działalność translatorska Marcina Paszkowskiego. *Acta Universitatis Lodziensis. Folia Litteraria Polonica*. 2011. T. 14. Nr 2. S. 9–23.
34. Paszyński W. Sarmaci i uczeni. Spór o pochodzeniu polaków w historiografii doby staropolskiej. [Kraków], 2016. 280 s.
35. Stasiak A. M. [Recenzja na:] ZBYŚLAW WOJTKOWIAK, Aleksander Gwagnin i Maciej Strykowski dwaj autorzy jednego dzieła, Poznań: Nauka i Innowacje 2015, ss. 343. *Roczniki humanistyczne*. 2016. Vol. 64. Nr. 2. S. 130–132.
36. Ulewicz T. Sarmacja. Studium z problematyki słowiańskiej XV i XVI w. Kraków, 1950. 212 s.
37. Wojtkowiak Z. Aleksander Gwagnin i Maciej Strykowski – dwaj autorzy jednego dzieła. Poznań, 2014. 343 s.